

Др Марко Трајковић, доцент
Правног факултета у Нишу

ПРАВО У СВЕТУ ВРЕДНОСТИ*

Сажетак: Да ли право може да „исцисне“ вредности, будући да нихилистички однос према вредностима води ка одбацивању основне улоге права, која се састоји у остваривању и заштити вредности? Да ли правна норма, као састојак права пријечен у зајовест, заиста има за циљ да успостави понашање које остварује вредности које садржи? Да ли устав, закон и други акти, као облици „ушловљења“ правне норме, свој основ заиста имају у одговарајућим друштвеним и правним вредностима?

Насупрот праву налази се човек способан да размисли и заштити се: да ли он живи саобразно са правним нормама само из страха од казне? Да ли би власник икада могао да изгради правни систем који би у целости поочивао на страху од санкција? Да ли би такав правни систем икада постојао чврста целина или би се „урушио“ сам од себе? Да ли је разлог за пропадање система државе и права, на пример, недовољно централизована власт или недостигај вредности у њиховим темељима? Од одговора на ова питања зависи одговор на питање, које је поставио Тома Аквински: да ли је право створено само за зло и ошаке?

Кључне речи: вредности, невредности, право, остваривање.

УВОД

Човек и његов живот, остају „чист“ органски процес, ако се искључе вредности. Утолико, и Макс Вебер, према Лео Штраусу, указује на наш „однос према вредностима“, који је неопходан.¹ Заправо, ради се о Веберо-

* Овај чланак је резултат истраживачког рада у оквиру пројекта бр. 179046 „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ Правног факултета у Нишу који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Л. Штраус, *Природно право и историја*, Плато, Београд, 1997, 36.

вом „инсистирању на улози коју вредности играју у друштвеној науци“.² Овакву идеју, прихвата и Никола Висковић, који сматра, да је онтолошки немогуће постојање човека без вредновања.³ Право које би било „очишћено“ од вредности, било би „осакаћено у својој људској бити“.⁴

Када човек заиста не би учествовао у остваривању вредности, он не би био у стању да оствари своју људскост. У том случају његова делатност би попримила све одлике „неугасиве тежње“ успостављања везе између наше стварности и вредности. Она би се односила и на право, које је такође „вредносно постављена творевина људског духа“.⁵ Због тога је потребно најпре указати на аксиолошку раван права, а потом и правног система као целине.⁶ Када би из правног система, као творевине људског духа, биле искључене вредности, као разлог за његово постојање, право би се претворило један чист формално-правни вид егзистенције правне норме. Будући да остваривање прва лежи у самој конструкцији права, то је потребно одредити место права у свету вредности.⁷

1. СВЕТ ВРЕДНОСТИ

Свет вредности, није одвојен од наше стварности, јер је он сврха свега постојећег. Можда је тачније рећи да се ради о захтеву да у „нашу“ стварност унесемо вредност.⁸ Вредност се тада не везује за фикцију, за измишљено, већ се везује за реално. Оно што је измишљено вредносни осећај и не узима за озбиљно.⁹ Уз то, и сама је сврха усмерена ка нечем што показује вредност. Скоро свим моралним вредностима се, према Николају Хартману, може тежити. И скоро све се могу реализовати, али треба бити „обазрив“.

Исту идеју према сврси коју испољавају вредности развио је Херман Лоце. Он сматра, да се моћ „прапочетка“ налази у вери. Тиме је Лоце прихватио теолошки идеализам.¹⁰ Према теолошком идеализму, вредност која

² *Ibid.*

³ N. Visković, *Pojam prava*, Logos, Split, 1981, 107.

⁴ *Ibid.*, 120.

⁵ Д. Митровић, *Теорија државе и њена права*, Досије студио, Београд, 2010, 530.

⁶ О аксиологији права вид. Р. Лукић, *Систем филозофије њена права*, Савремена администрација, Београд, 1992.

⁷ О развоју правне науке унутар једне „филозофије вредности“ вид. Г. Фасо, *Историја филозофије њена права*, ЦИД, Подгорица, 2007, 569-571.

⁸ О етимолошком пореклу појма „вредности“ вид. М. Životić, *Aksiologija*, Naprjed, Zagreb 1986, 47 и М. Перовић, *Етика*, Нови Сад, 2001, 432.

⁹ N. Hartmann, *Prilog zasnovnju ontologije*, Centar za kulturnu delatnost Saveza socijalističke omladine, Zagreb, 1976, 311.

¹⁰ В. Павићевић, *Однос вредности и стварности у модерној њемачкој идеалистичкој аксиологији*, Култура, Београд, 1958, 18.

је основа свега налази се код Творца.¹¹ Самим тим, стварност света и стварност права подређују се вредностима које оличава Творац. Њихово важење је апсолутно, јер другачије није могуће. Вредности важе апсолутно, а не „половично“. Немогуће је замислити вредности које би важиле „делимично“.¹²

Феноменолошка аксиологија, унутар које издвајамо Макса Шелера, инсистирала је на вредностима које су дате унутар наше стварности, те су самим тим искуствено доступне.¹³ Те вредности нису само искуствено доступне, већ су постављене унутар вредносног онтологизма.¹⁴ Због тога је и Шелер указивао на вечност вредности, те је апсолутиста када говори о вредностима. А одатле следи да су „суштинске вредности безвремене, као и принципи логике“.¹⁵ Заправо, вечност вредности одмах указује на апсолутни ред вредности, који као такав своју „постојбину“ има у Творцу.¹⁶ Све могуће вредности „су фундиране на врједности једног бесконачног личног духа и свјета врједности који лежи пред њим“.¹⁷

Ипак Шелер сматра, да моралне вредности, ипак, поседују „призвук императивног“. Тако се нужност одређења вредности као требања појављује код оних „бића која су довољно безбожна да не испуњавају вредност сама од себе и увек, него често делају супротно њој, затим за свет који с природном нужношћу без разлике производи истинито и лажно, добро и зло, лепо и ружно, укратко: вредно и невредно“.¹⁸ Норма налази свој основ у вредностима, а не у покорности. Ако се не жели да норма постане произвољна заповест, она мора да се „ослони“ на вредности.¹⁹ Због тога су вредности увек „најједноставнији квалитети“ који одређују смисао норми и права.²⁰

¹¹ Вид. G. Angelini, *Teologia morale fondamentale*, Glossa, Milano, 2010.

¹² Више о Лоцевом схватању вредности вид. у: Н. Lotze, *Mikrokosmos*, I, II, III, Leipzig, 1923.

¹³ В. Павићевић, *Однос врједносџи и стварносџи у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиолоџији*, 64.

¹⁴ *Ibid.*, 65.

¹⁵ Л. Штраус, *Природно право и историја*, 36.

¹⁶ М. Chiodi, *Etica della vita*, Glossa, Mialno 2006.

¹⁷ М. Scheler, *Fromalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 3 aufl., Naale 1927, 94. Наведено према: В. Павићевић, *Однос врједносџи и стварносџи у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиолоџији*, 83.

¹⁸ *Ibid.*, 74.

¹⁹ М. Scheler, *Fromalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 188-189. Наведено према: В. Павићевић, *Однос врједносџи и стварносџи у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиолоџији* 75.

²⁰ М. Scheler, *Fromalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 272. Наведено према: В. Павићевић, *Однос врједносџи и стварносџи у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиолоџији* 75.

2. АПСОЛУТНИ КАРАКТЕР ВРЕДНОСТИ И ЊИХОВА ХИЈЕРЕРХИЈА

Апсолутни карактер вредности показује се на примеру самог човека. Јер, како на њему препознајемо аритметичке законе, који од њега не зависе, тако исто налазимо и вредности.²¹ Пожртвованост је увек вредност, упркос томе да није увек мудро, са становишта људске логике, бити пожртвован. А, прекршити ову вредност увек срамно, чак и тада када човеков ум говори да је боље бити себичан. Исто је и са искреношћу. У основи ове вредности, не лежи да ће она и бити испуњена, али у њеној основи лежи да је противредно, ако се не испуни. Дакле, вредности не само да „важе“, оне и „бивствују“. Њихово „бивствовање“ независно је од реално постојећих бића. Зато оне не могу бити ни створене ни уништене, од стране човека, јер ако их човек ствара, он може и да их уништи.²² Оне су независне и од требања, јер су дате, а не задате. Вредности нису принуда, због чега је одговорност човека према вредностима још израженија, нарочито када је на делу „логику срца“²³ коју нуди хришћанство у одређењу вредности.

„Логика срца“ нуди, слободу у односу на прихватање и одбијање вредности, и љубав у односу на „погрешне изборе“.²⁴ Ово је сасвим очекивано, јер су све вредности установљене у самосталном бићу вредности, у Творцу.²⁵

У свету вредности постоји хијерархија виших и нижих вредности, али таква да се свака вредност на лествици може сазнати посебним духовним актима. Према Макс Шелеру најпре постоје хедонске вредности, које се испољавају у односу пријатног и непријатног. Даље, то су виталне вредности, које су испољене кроз вредносни пар – племенито и просто. Следе, духовне вредности, где налазимо естетске вредности лепо и ружно, потом вредност правичног и неправичног и на крају вредност „чистог сазнања истине“. Шелер истиче, да за ове вредности ваља жртвовати виталне вредности. На врху саме вредносне лествице налазе се вредности светог и несветог.²⁶

²¹ М. Scheler, *Fromalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 279. Наведено према: В. Павићевић, *Однос врједности и сјварности у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиологији* 89.

²² М. Scheler, *Fromalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 268. Наведено према: А. Тановић *Врједност и вредновање*, Свјетлост, Сарајево 1978, 75.

²³ Конструкцију „Логика срца“ или „Logique du Coeur“, користе Блез Паскал (*Pascale*) Макс Шелер. О томе вид. В. Павићевић, *Однос врједности и сјварности у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиологији*, 88, М. Животић, *Аксиологија*, 68 и М. Перовић, *Еџика*, 437.

²⁴ М. Vidal, *L'etica Cristiana*, Edizioni Borla s.r.l., Roma 1992.

²⁵ Вид. *Enchiridion dell Famiglia, Documenti magisteriali e pastorali su Famiglia e Vita 1965-2004*, Bologna 2004.

²⁶ М. Scheler, 125-129. Наведено према: В. Павићевић, *Основи еџике*, Београд 1974, 341-342.

Своју лествицу вредности изложио је и Николај Хартман, која се налази у „царству вредности“.²⁷ Али, код Хартмана се вредносне класе на лествици колебају „између подређивања и надређивања...“.²⁸ У том јединственом низу, разликује најпре вредности добара. Потом, следе вредности угоде - пријатно; а за њима виталне вредности – оно што користи животу; онда следе, моралне вредности – добро, естетске – лепо и сазнајне вредности – истина.²⁹ Он последње у овом низу, моралне, естетске и сазнајне вредности, обухвата појмом духовне вредности.³⁰ У „царству вредности“, вредности добара фундиране су у виталним вредностима. Ниједна ствар није „добро“ само по себи. Она постаје „добро“ само „за неког“. При том, се он не ограничава само на човека.³¹

Хартман, указује и на став човека према вредностима, јер многа витална „добра“ човек осећа тек када су му одузета. То посебно важи за „свагдашњи хлеб“.³² На овакав његов став, потпуно се логично надовезује и следећи: „Трагика човјека, пише он, трагика је гладног који сједи за постављеним столом, а не пружа руку зато што не види шта пред њим лежи. Јер стварни свет је неисцрпан у богатству, стварни живот је натопљен вредностима и прелива се од њих, и где га ми захватимо, ту је он пун чуда и дивоте“.³³ Указује даље, да и виталне вредности постоје независно од нашег сазнања. Тако „блага каменог угља“ постоје и пре него што човек за њих сазна и искористи.³⁴ Да је човек није стварао вредности, оне тада биле пропадљиве, а не апсолутне.

Истовремено, прихвата појам „вредност стања ствари“, који су обликовали феноменолози. Заправо, тај појам обухваћен је ширим појмом вредности добара. Другачије, према њему, не би било могуће да се вредност „среће“ и „моћи“, нађу унутар вредности добара.³⁵

Хартман указује на везу између вредности добара и моралних вредности, која је важна за разматрање право у свету вредности. Према њему: „Све моралне вредности су фундиране у вредностима добара, и то тако да свака морална вредност има као претпоставку посебну врсту добара“.³⁶ Ту своју тврдњу он образлаже примером у коме испитује у чему се састоји

²⁷ Н. Хартман, *Есџејџика*, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1979, 390.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, 391.

³¹ *Ibid.*, 392.

³² *Ibid.*

³³ N. Hartmann, *Ethik*, Berlin-Leipzig 1935, 5. Наведено према: В. Павићевић, *Однос вредности и стварности у модерној нјемачкој идеалистичкој аксиологији* 94.

³⁴ Н. Хартман, *Есџејџика*, 392.

³⁵ *Ibid.*, 394.

³⁶ *Ibid.*, 398.

разлика између радње поштеног човека од радње лопова, и то у односу на туђе добро које нико не надгледа? Он, ту разлику проналази у поштовању туђег добра, које има неку вредност. Без те вредности, оно неће бити предмет ни туђе жеље. Ако добро не поседује вредност, тада нема ни разлике у погледу поступања поштеног човека и лопова.³⁷ Невоља је у томе што висина моралне вредности не зависи од вредности добра, јер се изнад „најнезнатније вредности добра може уздићи највиша морална вредност“.³⁸

Постоје и моралне вредности које се васпитањем могу развити. Оне се могу и заповедити, јер се морају извршити.³⁹ У њих спадају: „вредноћа, постојаност, љубав за ред, самосавлађивање и самодисциплина, а у извесним границама и поузданост, верност, смисао за правичност...“⁴⁰

У свакој радњи, укључујући ту и људску правну радњу, учествују вредности добара и моралне вредности, с тим да се оне не поклапају. Сврха било које радње није морална вредност, то је вредност добра, или тачније вредност стања ствари. А, даље се „морална вредност појављује „на леђима акта“.⁴¹

Хартманова поставка моралних вредности, јако је блиска хришћанском схватању вредности. Према том схватању, човек је носилац моралних вредности, јер је само човеку остављена слобода да буде „добар“ или „зао“.⁴² Такво човеково понашање може бити означено као морално вредно, али не може бити изнуђено.⁴³ Он прихвата основне „поруке“ хришћанства, наводећи да онај ко чини ствари због сопствене врлине, тај је и не достиже. Његова радња управљена је на вредност стања ствари, а не на моралну вредност. Ако је управљена на изградњу сопствене врлине, то је директан пут у „самозадовољство и фарисејство“.⁴⁴ Према њему, „опасно“ је директно тежити ка моралним вредностима, ово зато што се том приликом њихова основа може преокренути у своју супротност. Чак, уопште говорећи, према њему, њима не треба тежити. Хартман као пример наводи срећу, која се врло често и поред наше тежње не може реализовати. Све се вредности могу реализовати „осим чистоте“. Чистота се попут младости, лепоте и безазлености, може само изгубити.⁴⁵ Истог мишљења је и Артур Шопенхауер. Према њему, откривање „себичних мотива“ у некој радњи, укида њену моралну вредност.⁴⁶ Заправо, критеријум за морално вредну радњу,

³⁷ *Ibid.*, 398.

³⁸ *Ibid.*, 399.

³⁹ *Ibid.*, 402.

⁴⁰ *Ibid.*, 401.

⁴¹ Н. Хартман, *Естетика*, 400.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, 397.

⁴⁴ *Ibid.*, 400-401.

⁴⁵ *Ibid.*, 402.

⁴⁶ А. Шопенхауер, *Два основна проблема етике*, СВЕТОВИ, Нови Сад 2003, 276.

налази се у одсуству „егоистичких мотива“.⁴⁷ Истовремено, равнодушност према вредностима води до „злочина из равнодушности“.⁴⁸

3. МЕСТО ПРАВА У СВЕТУ ВРЕДНОСТИ

Свет вредности „постојбина“ је права. У њему је место права одређено његовом сврхом, до које се долази само моралним васпитањем и изграђивањем моралних вредности. У том свету вредности, право предствља инструмент за заштиту вредности добара, јер се и оно заснива на моралним вредностима које су аутономне или су изнад права.

Нарочито одређивањем појма правне норме може да се утврди место права у свету вредности.⁴⁹ То се може учинити с обзиром на „појам правности права као вриједносни моменат правног феномена“.⁵⁰ На тај начин се показује како одређивање места права у свету вредности спада у „предправне“ проблеме.

Свет вредности представља претпоставку за постојање и развој права. Тај свет „испуњава смислом и сврхом целокупно право, тј. све друге његове елементе“.⁵¹ Вредности као „постојбина“ права, нису „пуки збир, као што је случај са простим скупом елемената, већ целина“.⁵² Заправо, све што постоји има вредносни садржај, па је то случај и са правом. А то значи да на све што постоји можемо применити категорије вредносне оријентације.

Позитивисти настоје, да право одреде као појам независан од вредности. Али чак и тада, у холистичком „сплету“ стварности, право добија вредносни садржај.⁵³ Ако је правна норма логична и обавезујућа формулација вредности, тада недвосмислено произлази да „право почива на вриједносним одређењима“.⁵⁴ Тек када се установе вредности, оне се могу изразити у правној норми која тако постаје формулација вредности. Сасвим примерено овоме, Емил Ласк сматра, да се из „система апстрактних формула вредности може дедуковати постојање правних норми...“.⁵⁵ Дакле, одређујући систем вредности, можемо да одредимо место права у њему. Заправо, ваљало би „надемперијске вредности“, како их Ласк назива, пре-

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Вид. Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, СВЕТОВИ, Нови Сад 1994, 52.

⁴⁹ М. Перовић, *Еџика*, 434.

⁵⁰ *Ibid.*, 433.

⁵¹ Д. Митровић, *Теорија државе и њена права*, 530.

⁵² *Ibid.*

⁵³ О холизму вид. Д. Митровић, *Пути њена права*, Службени лист СРЈ, Београд 2000.

⁵⁴ D. Vrbani, *Država i pravo*, Golden marketing, Zagreb 2003, 233.

⁵⁵ Е. Ласк, *Филозофија њена права и краћи сјиси*, Досије, Београд 2005, 26.

творити у „самосталне животне силе“.⁵⁶ То се може остварити „уношењем“ вредности у процес стварања и примене права. На тај начин, вредност може да путем права постане стварно делотворна. А, право може да задобије „трансцендентално место“.⁵⁷

Правна норма је увек у служби вредности. Она је нарочито драгоценка када изражава изворне вредности које верно преноси. Ово истичемо због значаја „прихватања неке правне норме, према њеном садржају, у савест оних који су правно обавезни“.⁵⁸ Тада правна норма може да се „образложи само морално, само из њеног обавезујућег дејства на људску савест (чиме, међутим, не треба тврдити да су право и морал једно)“.⁵⁹ И тада нико неће моћи да негира њену нужност у стварности, у којој стиче своју обавезујућу правну снагу, ако нам је стало „до обавезујућег карактера правне норме“.⁶⁰

Али правна норма није самодоволна појава. Потребан је и човек као биће, које пречесто тражи „посреднике“ у долажењу до вредности и њиховој реализацији. Будући да он у својој стварности не достиже вредности на непосредан начин, то правна норма може да постане „посредник“ и путоказ за човеково долажење до вредности. На тај начин право постаје „мост“, који повезује вредности и конкретно владање. Оно, заправо, изражава садржај вредности и предлаже облик идеалног владања, али не као некаква апсолутност, већ у „посредничкој“ улози изражавања истинске и стварне вредности.

Најзад, вредновање се односи и на свет права. Закони вредновања су апсолутно очигледни, попут геометријских. Због тога право може да се посматра као место на коме се вредности могу открити и усвојити. Такође, може се говорити о „вредносном аспекту права“. Он представља степен „осетљивости“ права према вредностима, као и степен остварења вредности у праву или путем права.

4. ПРАВО КАО СРЕДСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ВРЕДНОСТИ И НЕВРЕДНОСТИ

Вредност се као аксиолошко лице права односи на циљ права. Чим вредности назовемо нормом, тај исказ нас одмах упућује на њено остваривање.⁶¹ У овом случају, ради се о остваривању вредности посредством права.

⁵⁶ *Ibid.*, 22.

⁵⁷ Е. Ласк, *Филозофија њрава и краћи списи*, 29.

⁵⁸ А. Кауфман, *Право и разумевање њрава*, Београд-Ваљево 1998, 200.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Е. Ласк, *Филозофија њрава и краћи списи*, 74.

Будући да право предстваља „објективни преноситељ“ вредности, оне могу да буду остварене у нашој стварности. Тај вредносни аспект права усмерава одлуку према вредности као квалитету. То се постиже помоћу правно-етичког суда који одабире пут у „празнини“ позитивизма и нихилизма.

Сваки правни систем који има „претензију“ на убедљивост, уверљивост и обавезност, мора да нађе своје место у свету вредности. Свако „скретање“ са те „потраге“ наноси велику велику штету праву. До подозривости према правном систему, и коначно, до његовог одбацивања, долази сасвим извесно, када право више није „слика“ вредности, већ израз нечије самовоље.⁶²

Према Густаву Радбруху, право је производ човека, али се као такав може схватити само „из његове идеје“, која може да буде само вредност.⁶³ Право можемо схватити „само у оквиру понашања које се повезује с вредношћу“⁶⁴, те је зато немогуће ваљано постојање права које је „слепо за вредност“. Вредност је, како то Радбрух назива, „грађа за идеју“ и то за идеју права. Дакле, појам права је „појам једне стварности повезане с вредношћу, једне стварности чији је смисао да служи некој вредности“.⁶⁵ Вредности имају „стварлачку моћ“ и служе као вечити стандарди понашања⁶⁶, те могу да „подаре“ обавезујућу снагу правним нормама.⁶⁷

Сасвим супротно: „Тамо где право не би било ништа друго до вођина заповест, остало би необјашњено обвезивање и самог вође путем права...“⁶⁸ У рату интереса људи, у којем надвладавају сопствени интереси и вечита „потрага“ за материјалном удобношћу и славом циљ права неће бити остварен, јер недостаје жеља за вредностима које ће окончати сукоб.

Дакле, право мора да постане имперсонално, везано за објективне вредности, а не везано за интерес особе или групе на власти, да би остварило циљ.⁶⁹ Путем права које садржи објективне вредности, ваља „изградити вредносни менталитет“. Ипак, пречесто се дешава, да се уместо изградње „вредносног менталитета“ догађа „међуигра“ вредности и права, којој су невредности и тоталитаризам „наклоњени“.⁷⁰ Тада се вредност до-

⁶² Вид. J. Ratzinger-Benedetto XVI, *Europa, I suoi fondamenti oggi e domani*, Città dell Vaticano 2004.

⁶³ Г. Радбрух, *Филозофија њрава*, НОЛИТ, Београд 1980, 14.

⁶⁴ *Ibid.*, 15.

⁶⁵ *Ibid.*, 44.

⁶⁶ О односу вредности и понашања вид. В. Reich, C. Adcock, *Values, Attitudes and Behaviour Change*, Methuen, London, 1976.

⁶⁷ О проблему обавезујуће снаге правне норме вид. Р. Лукић, *Обавезујућа снага њравне норме и ѡроблем објективної ѡрава*, Завод за уѡбенике и наставна средства, Београд 1995.

⁶⁸ Г. Радбрух, *Правни и друѡи аформизми*, Досије, Београд 2007, 7.

⁶⁹ О питању интереса вид. V. Zsifkovits, *Politik ohne Moral?*, VERITAS-Verlag, Linz 1989.

⁷⁰ Вид. М. Pera, *Perché dobbiamo dirci Cristiani, Il liberalismo, l'Europa l'etica, con una lettera di Benedetto XVI*, Arnoldo Mondadori, S.p.A., Milano 2008.

живљава као „слуга“ легислативе, а право будући да је само споља наметнуто постаје „паразит“ и неће бити „дуготрајно“.

Тако се у праву често „дешава“ Хартманова „варка вредности“, која иде уз „изостајање осећаја вредности“ и носи карактер непрепознавања вредности, и увек је „чисто негативна“. Према њему, са човековим органом вредности слично је као са осећајем за боје, музику, математику, који није једнако распоређен међу људима. Те тако, постоје људи који имају веома малу моћ „схватања и способности разликовања у овим областима и друге с врло појачаном оштрином осјетила...“⁷¹ и они су „вредносно слепи“. Овакав Хартманов став, подсећа на легенду о ђаволу, који је пожелео да буде добар, без „талента за доброту“. Тако је ђаво без „талента“ а на основу правила покушао да буде добар. Наравно, покушај је „пропао“, јер за добро и „лепоту“ правила нема, а „таленат“ је ту не само потребан, већ и нужан.⁷² Сличног мишљења је и Артур Шопенхауер, јер: „Врлина се не учи, као што се не учи ни гениј. За њу је појам јалова ствар исто као и за уметност, она га може употребљавати само као своје оруђе. Отуд би с наше стране било исто толико лудо ако бисмо очекивали да наши морални системи и етике створе врле, племените људе и свеце, као и да наше естетике створе песнике, кипаре и музичаре“.⁷³

Ипак, са способношћу препознавања вредности, ствар стоји донекле другачије од способности „разумевања“ естетских вредности или математике. У свом рудиментираном облику, „таленат“ за вредности присутан је код свих, и тако постављен помаже увођењу вредности у свет.⁷⁴ Постоје индивидуе са слабом „оштрином вида“ за вредности, које ипак могу да препознају вредности. Историја је показала да је опасно истицати појам „талента“ за вредности, јер се иза „талента“ за вредности налазе се велика зла, која се потом правдају недостатком „талента“.

Да ли то значи да и универзитетски професори могу бити „лишени“ „талента“ за вредности? Тако Херман Брох пише: „О свињаријама које су починили штреберски професори и доценти на универзитетима, истискујући своје јеврејске колеге, о случајевима који су ми познати са свим детаљима, о свему томе радије не бих говорио“.⁷⁵ У овом духу, незнања као извора зла, десила су се велика злодела, и то је тајна ђавола, немање жеље, да се препозна и оствари добро. Тиме се показује да: „Зло није мањак, већ живо

⁷¹ N. Hartmann, *Osnovne crte jedne metafizike spoznaje*, Naprijed, Zagreb 1976, 570.

⁷² J. M. Бородај, *Теолошки извори катехоричкој императива И. Канџа, у Канџи и њо-словна етика* (ур. М. Орлић, М. Стојановић), Мали Немо, Панчево 2004, 33.

⁷³ А. Шопенхауер, *Свей као воља и предсјава*, Издавачка радна организација Матице српске, Нови Сад 1981, 245.

⁷⁴ Вид. Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 41.

⁷⁵ *Ibid.*, 19.

биће, духовно, изопачено и покварено. Заstraшујућа стварност. Тајанствена и страшна⁷⁶. Дакле, ђаво препознаје вредности, али им се као непријатељ опире. То исто веома често чини и човек, што од њега ствара „органиског лажљивца“ и „врло спретног мајстора“, који не бира средства како би „замрачио“ вредности. Ово можемо схоластичким речником назвати *ignorantia affecta*, незнање као претварање или не хтети знати. То значи да су „истински поштени људи“ малобројни.⁷⁷ Овакав став, Шопенхауер заузима испитујући три основне побуде човекових радњи. Најпре, то је: „Егоизам – који хоће властито добро (и безграничан је)“. Потом, то је: „Злоба – која хоће туђе зло (и иде до крајње окрутности)“. И на крају: „Сажалење – које хоће туђе добро (и иде до племенитости и великодушности)“.⁷⁸

У праву је веома значајно увидети да је добро увек „правац“ ка вишој вредности, а зло „правац“ ка нижој. Добро је одређено у бирању више вредности, а зло у бирању ниже вредности.⁷⁹ Тако право може да постане један од начина да се вредности као „иделне силе“⁸⁰, пробију у нашу стварност. Та „туђа“ енергија, коју вредности требају, може се наћи у праву, које потом може да савлада отпор реалног према вредностима. Правна норма као заповед, мора бити упућена само на вредности, да би изронила „из окена или баруштина чињеница“.⁸¹

Одбијање коришћења вредносних судова у праву води до „стриктно чињеничних дескрипција очигледних поступака, какви се могу запазити у концентрационим логорима...“.⁸² Свако ко избегава коришћење вредносних судова, „намерно прикрива своје веће знање“⁸³ и овим се поступком остварује „интелектуално непоштење“.⁸⁴ Искључивост правног позитивизма представља научну и моралну повреду обавезе „отвореног приказа“ и „горку сатиру“.⁸⁵ И тада можемо да „оправдамо“ поступке на следећи начин: „То сам урадио каже моје памћење. Није могуће да сам то учинио, каже мој понос. На крају памћење попушта“.⁸⁶ Овако, сасвим сигурно стижемо до „аминовања“ невредности, јер: „Својим уверењем „закон је закон“

⁷⁶ J. Ratzinger, V. Messori, *Razgovor o vjeri*, VERBUM, Split 2001, 128.

⁷⁷ А. Шопенхауер, *Два основна проблема етике*, 276.

⁷⁸ *Ibid.*, 283.

⁷⁹ N. Hartmann, *Ethik*, 2. Aufl., Berlin 1935, Kap. 30, b. Наведено према: В. Павићевић, *Основи етике*, 345.

⁸⁰ N. Hartmann, *Kleinere Schriften*, Berlin 1955, 293. Наведено према: В. Павићевић, *Однос вредносних и стварносних у модерној њемачкој идеалистичкој аксиологији* 117.

⁸¹ Л. Штраус, *Природно право и историја*, 37.

⁸² *Ibid.*, 45.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Л. Штраус, *Природно право и историја*, 45.

⁸⁵ О појму „горке сатире“ видети у: Л. Штраус, *Природно право и историја*, 45.

⁸⁶ Х. Брех, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 132, фн.4.

позитивизам је разорио немачки правнички сталеж према законима са самовољном и злочиначком садржином. При том позитивизам уопште није у стању да властитом снагом образложи важење закона⁸⁷.

Такав став према позитивизму је оправдан, јер правни позитивизам, није могао да заиста оправда сам поступак доношења „Закон о неограниченим овлашћењима“ од 24. марта 1933.⁸⁸ Тако и није био у стању да оправда доношење тзв. расних закона⁸⁹, или пре тога званичног документа Немачке Странке Рада, којој припада Адолф Хитлер, у коме стоји: „Само члан расе може бити грађанин. Члан расе може бити искључиво онај који је немачке крви, без обзира на веру. Према томе ни један Јеврејин не може бити члан расе...“⁹⁰ Наравно није могао да оправда ни званичне наредбе за жигосање совјетских ратних заробљеника. У таквој једној наредби, коју је објавио лист „Правда“ 1943. године чак стоји да: „Жигосање није лекарска мера, стога, а такође обзиром на недостатак санитарског особља, није потребно да се за његово остварење оптерећује немачки санитарски персонал“⁹¹ Како оправдати и формулацију коју нацисти називају „законита самодбрана државе“, када врше „чистку“ Хитлерових противника? Као и поступак Ото Тирака, који отпушта судије које нису „у пуној мери усвојиле националсоцијалистички дух“⁹². Ово се као модел не може само везати за нацизам. Чак се и данас примењује, као основни модел притиска на правнике и правосуђе.

Тако правни позитивизам, који инсистира на одбацавању вредности, доводи себе у опасност према историјској објективности. То нас „спречава да ствари назовемо њиховим правим именом“⁹³ и доводи „у опасност ону врсту објективности која оправдано захтева предходну процену, наиме, објективност тумачења“⁹⁴. Овакав став правног позитивизма, ослобођеног вредности води директно у нацистичко законодавство и правно поступање. Што је потпуно могуће, ако прихватимо постојање права без вредности. Ако право нема у себи вредности, оно ће бити ускраћено за „процењивање друштвене појаве“ и неће моћи да „прави разлику између аутентичног и лажног, између вишег и нижег; између праве религије и лажне религије, између правог вође и шарлатана, између знања и учености или софизма, између врлине и порока, између моралне осетљивости и моралне ту-

⁸⁷ Г. Радбрух, *Правни и дрући аформизми*, 18.

⁸⁸ Вид. *Нирбершка њресуда*, Архив за правне и друштвене науке, Београд 1948, 39.

⁸⁹ Мислимо на: Закони националсоцијалиста: „Закон о грађанима Рајха“ – *Reichsbürgergesetz*, „Закон о заштити крви“ – *Blutschutz-Gesetz*.

⁹⁰ Наведено према: *Нирбершка њресуда*, 35.

⁹¹ А. Трајнин, *Кривична одговорност хитлероваца*, Научна Књига, Београд 1948, 45.

⁹² Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 14.

⁹³ Л. Штраус, *Природно њправо и историја*, 51.

⁹⁴ *Ibid.*

пости, између уметности и кича, између виталности и дегенерације итд.⁹⁵ Тако и Немачка, током Хитлерове владавине није могла да препозна ко је „прави вођа“ а ко „шарлатан“ те у њој влада „потпуна морална тупост“, и долази до „дегенерације“. Такво стање ума „лажно постављене више расе“ који проповеда мржњу, веома добро објашњава и Жан-Пол Сартр, у свом делу „Размишљања о јеврејском питању“.⁹⁶

Пример „моралне тупости“ имамо у делу „Филозофија права“, где Радбрух наводи пример „денунције“ која је довела до осуде и погубљења. А „денунција“ чак ни у Хитлерово доба, није постојала као правна обавеза.⁹⁷ Следећи пример „моралне тупости“ је и „позив“ помоћника целата, те су помоћници целата, били осуђени на смрт због „активног учешћа у многобројним противправним погубљењима“⁹⁸ јер су свој „језиви позив обављали су по слободној вољи...“.⁹⁹ Формирање организације *Hitlerjugend*, и њено укључивање у зверства, означава покушај „моралне дегенерације“. У томе „свесрдно“ учествују развијајући нацистички доживљај „човекољубља“ Балдур вон Ширах, као вођа омладине Рајха¹⁰⁰ као и Роберт Леј у „стварању подмлатка вођа“¹⁰¹ На „народном просвећивању и пропагнди“ унутар Коморе културе Рајха „раде“ Јозеф Гебелс и његов националсоцијалистички наредник *Das Recht* као и Алфред Розенберг.¹⁰² Оваква се делатност очитује и у писању Јулијуса Штрајнера, који је у својим радовима објављеним у недељном часопису *Der Stürmer*, чији је уосталом био и издавач, подстицао на активан прогон Јевреја. Изрази које је користио за Јевреје су „бацили“, „куга“, „паразити“, „злочинци“, „народ убица и злочинаца“, „ројеви скакаваца“.¹⁰³ Дакле, нацизам није био „орловски лет“, већ лет „лешинара“ према невредностима.¹⁰⁴ Све ово је природно довело до ужаса и: „Мислим да је овакав завршетак неизбежан, кад се годинама, деценијама проповеда учење да је словенска раса нижа раса и да Јевреји нису чак ни људи“.¹⁰⁵

Наравно, да ово тумачимо само као покушај, јер се супротстављамо тадашњој пропаганди Јозефа Гебелса, да су сви Немци нацисти, и прихватамо став да: „Хитлери долазе и одлазе, али немачки народ и немачка др-

⁹⁵ *Ibid.*, 53.

⁹⁶ Вид. J.P. Sartre, *Réflexion sur la question juive*, Galimard, Paris 1954.

⁹⁷ Г. Радбрух, *Филозофија њрава*, 282.

⁹⁸ *Ibid.*, 286.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Нирбершка њресуда*, 200-201.

¹⁰¹ Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 26 фн.2 и 36 фн.2.

¹⁰² Вид. *Нирбершка њресуда*, 43-44.

¹⁰³ *Нирбершка њресуда*, 182.

¹⁰⁴ Вид. Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 10.

¹⁰⁵ *Нирбершка њресуда*, 116.

жава остају“.¹⁰⁶ Дакле, све „искривљене теорије“, све оне које „ампутирају вредности“, то чине на исти начин на који „Геринг гони дивљач“.¹⁰⁷ Ништа необично, невредности увек нађу своју постојбину у „претоплом дому“ политичке врхушке.

ЗАКЉУЧАК

Дакле, филозофија вредности представља „филозофију без фелера“ и одговор је на „идеологију зла“¹⁰⁸, која човека чека на онај исти начин на који ђаво „вреба у засједи на моралну равнотежу човјека“.¹⁰⁹ Из овога следи да би филозофија вредности морала да буде „брана“ од „идеологије зла“. То је увидео и Радбрух током свог, како то Кауфман назива „искуства пред Дамаском“.¹¹⁰

Свет вредности стоји и изнад нас и пред нама и као такав је основ изграђивања хумане црте човека и права. Истовремено, нама је остављена слобода у односу на прихватање и одбијање вредности, као и последице тог прихватања и одбијања. Дакле, не можемо остварење вредности оставити само Богу.

А, где је место права у свету вредности? Право мора да буде испуњено вредностима, и истовремено као такво мора да оствари заштиту вредности од „настртаја“. Правна норма мора да изрази вредност, иако је вредност „богатија“ него што то норма речима може да је изрази. Вредност је оно што одређује правну норму која се темељи на вредностима. Свако настојање да се право објасни из себе самог, да се вредности оставе за „неко филозофско“ поље истраживања, показало се као јалово. Теорија права, која из себе искључује вредности, има „фелер“ који је изражен у људској патњи и страдању. Невредности су „Герингови ловачки пријатељи“¹¹¹ и као такве постају „моћно“ оружје „кнеза овога света“.¹¹² Нема постојања човека и права без вредности, које од нас захтевају *bene vivere et bene operari*.¹¹³ Све можемо жртвовати због вредности, али не и вредност саму. Шта остаје? Остају вредности и живот упамћен по стремљењу ка њима, а све остало није вредно памћења.

¹⁰⁶ Вид. А. Трајнин, *Кривична одговорност хилероваца*, 69.

¹⁰⁷ Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 59-60, фн.5.

¹⁰⁸ О „идеологији зла“ вид. J. Pawel II, *Pamięć i tożsamość*, Città dell Vaticano-Milano 2005.

¹⁰⁹ J. Ratzinger, V. Messori, *Razgovor o vjeri*, 128.

¹¹⁰ Вид. А. Kaufmann, *Uvod v filozofijo prava*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1998, 122.

¹¹¹ О „Геринговим ловачким пријатељима“ међу људима вид. Х. Брох, *Писма о Немачкој 1945-1949*, 59, фн. 4.

¹¹² J. Ratzinger, V. Messori, *Razgovor o vjeri*, 130.

¹¹³ Вид. В. Häring, *Das Gesetz Crhisti I*, München-Freiburg 1967.

*Marko Trajković, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law Niš*

Law In The World Of Values

Abstract

Law can't squeeze out values. Thus, it comes as an imperative of our reality to set the place for law in the world of values. The world of values is not apart from our reality. In our reality the world of values is the purpose of everything that exists. Actually, it is about a demand to bring values into our reality. The meaning of values is absolute. The eternity of values immediately points to the absolute order of values, which as such has its "homeland" in Creator. The issue of finding the place of law in the world of values is "pre-legal" issue. Thereby the world of values is becoming the assumption of the existence and development of law. Legal norm then becomes the formulation of values. Legal norm is not precious in itself, but only if it expresses fundamental values. Legal norm has to be the logical formulation, that is to say, it has to deliver the contents of value correctly and appropriately. As an expression of the value dimension legal norm obtains the binding power. Keeping in mind the legal norm defined in such a way, nobody can deny its necessity in reality. Law then expresses the contents of value and proposes the model of the ideal behavior. The fact that values have "creating power" is thus proved to be true.

Key words: Value, No value, Law, Realization.